

ИСКУСТВА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА 2014. ГОДИНЕ

Милосав В. Симовић*

Војска Србије, Команда Копнене војске

Налазећи се на Балканском полуострву у индиректном окружењу топлих мора (Јадранско, Егејско, Црно море), наслањајући се на европски континент у региону југоисточне Европе, са равницом у северном делу територије, чији планински рељеф у већем делу земље објашњава појаву кањона, клисура и пећина, са континенталном климом на северу, умерено континенталном на југу и планинском климом на високим планинама, Србија има повољан географски положај.¹ Са друге стране, налазећи се на полуострву, изложена је природним непогодама где су веома изражени ризици и претње од катастрофа и елементарних непогода на штету становништва, материјалних добара и државе.² У складу са чланом 139. *Устава Републике Србије*, поред мисије одбране Србије од оружаног угрожавања споља, те учешћа у очувању и изградњи мира у региону и свету, Војска Србије подржава цивилне власти у супротстављању претњама безбедности, које се реализују у супротстављању: унутрашњем угрожавању безбедности, тероризму, сепаратизму, организованом криминалу, катастрофама, елементарним непогодама, техничко-технолошким и другим несрећама.³

Због својих размера, последица деловања природних непогода и обима ангажовања снага на отклањању последица, у раду су тежишно описане природне непогоде које су задесиле Србију 2014. године, кроз следећа питања: (1) Елементарне непогоде у Србији 2014. го-

* Генерал-потпуковник Милосав Симовић је командант Копнене војске.

¹ Просечна годишња количина падавина је 896 мм; највише кише има у јуну и мају, а најсувији су фебруар и октобар. Најчешћи ветрови су кошава, северац, моравац, јужни и југозападни ветар.

² „Катастрофа је елементарна непогода или друга несрећа и догађај који величином, интензитетом и неочекиваности угрожава здравље и животе већег броја људи, материјална добра и животну средину, а чији настанак није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних служби, органа државне управе и јединица локалне самоуправе, као и несрећа настала ратним разарањем или тероризмом”. „Елементарна непогода је догађај хидрометеоролошког, геолошког или биолошког порекла, проузрокован деловањем природних сила, као што су: земљотрес, поплава, бујица, олуја, јаке кише, атмосферска пражњења, град, суша, одроњавање или клизање земљишта, снежни наноси и лавина, екстремне температуре ваздуха, нагомилавање леда на водотоку, епидемија заразних болести, епидемија сточних заразних болести и појава штеточина и друге природне појаве већих размера које могу да угрозе здравље и живот људи или проузрокују штету већег обима”, Закон о ванредним ситуацијама, члан 8, под 3) и 5).

³ Устав Републике Србије, 2006. године и Стратегија одбране Републике Србије, 2009. године.

дине и учешће Војске Србије у отклањању последица; (2) Ангажовање Војске Србије у ванредним ситуацијама 2014. године и (3) Предлози за унапређење ангажовања Војске Србије у ванредним ситуацијама. У раду су приказана значајна искустава која је Војска Србије стекла на отклањању последица катастрофа и елементарних непогода, а која се могу применити у евентуалним будућим ангажовањима.

Кључне речи: *елементарне непогоде, војници и старешине, командант, искуства, предлози*

Увод

Ангажовање у отклањању последица катастрофа и елементарних непогода једна је од посебних традиција војски на нашем простору. Тако, крајем 19, као и почетком и током 20. века – Српска војска, Војска Краљевине Срба Хрвата и Словенаца, Војска Краљевине Југославије и Југословенска народна армија (ЈНА) биле су ангажоване и расположивим капацитетима у сарадњи са Црвеним крстом, Полицијом, Жандармеријом и Цивилном заштитом, много пута помагале становништву Србије и Југославије. Чињеница је да је било више катастрофа и елементарних непогода када су војници и старешине имали главну улогу и показали да су организованији од припадника осталих субјеката заштите и спасавања. Отуда се у народу одомаћила изрека – „то ће војска”. Карактеристичан пример таквог схватања улоге војске у заштити и спасавању догодио се 1963. године, после катастрофалног земљотреса у Скопљу. Командант 3. армије ЈНА руководио је отклањањем последица разорног земљотреса у срушеном граду, у којем се налазила и команда 3. армије.⁴

Крајем 20, а посебно почетком 21. века, Србију су задесиле катастрофалне елементарне непогоде: поплаве у селу Јаша Томић у Банату 2005. године, земљотрес у Краљеву 2010. године,⁵ екстремно ниске температуре и снежна мећава у Београду и општинама Црна Трава, Сјеница и Вршац, поплаве у општини Трговиште 2010. године и екстремно високе температуре и пожари у 2012. години.⁶

⁴ Земљотрес у Скопљу догодио се 26. јула 1963. године. Тада је погинуло око 1.000, а повређено око 3.000 људи. У земљотресу је уништено око 75% града. Командант 3. армије био је генерал-пуковник Анте Банина.

⁵ После земљотреса 3. новембра 2010. године у Краљеву и околини, припадници ВС, поред обавеза на санацији сопствених објеката, укључили су се у рад Штаба за ванредне ситуације града Краљева ради пружања помоћи цивилним властима и становништву. Укупно је ангажовано 1.248 војника и старешина и 299 моторних возила и инжењеријских машина, на задацима: снабдевања грађана водом, превоза грађевинског материјала из осталих градова Србије, поделе хуманитарне помоћи, рашчишћавања шута, збрињавања становника којима су куће биле срушене, превоза огревног дрвета и рушења 206 оштећених објеката. Ангажовањем моторних возила ВС (5 дана), грађевински материјал је доведен из Кикинде, Шапца и Лесковца у Краљево. За превоз 1.200.000 комада црепа од стоваришта у Краљеву до угрожене подручја, свакодневно је ангажовано 10 до 20 теретних моторних возила.

⁶ Копнена војска ВС у гашењу пожара од 25. августа до 12. септембра 2012. године, на простору планина Тара, Златибор, Свети Илија код Врања, у општинама Мердаре, Власотинце и Гаџин Хан, ангажовала је 1.809 војника и старешина, 169 моторних возила, 41 специјално и инжењеријско средство. Општину Трговиште захватиле су велике поплаве маја 2010. године, када су изгубљена два људска живота, оштећене куће, њиве и баште. Сличне поплаве захватиле су ову општину фебруара 2013. и јануара 2015. године.

Елементарне непогоде биле су „испит способности” Сектора за ванредне ситуације МУП-а, градских и општинских штабова за ванредне ситуације и других субјеката заштите и спасавања људи и материјалних добара. Током тих катастрофа и елементарних непогода, у јавности није било дилеме „да ли треба имати војску или не”, јер је управо њено постојање, „у пракси тестирано”. Војска Србије (ВС) ангажована је у заштити и спасавању и отклањању последица у свим тим несрећама, и показала се као најорганизованија државна институција у Србији. Ангажовањем војника и старешина ВС ублажене су и, у најкраћем могућем року, санирани последице катастрофа и елементарних непогода. Припадници свих родова и служби ВС, специјалци, кадети Војне академије и остали припадници ВС храбро су, пожртвовано и стручно помагали грађанима Србије.

Елементарне непогоде у србији 2014. године и учешће војске србије у отклањању последица

По питању природних непогода у новијој историји Србије, 2014. година остаће запамћена као једна од „најтежих година”. Снежне мећаве, поплаве, ледена киша, клизишта и други облици угрожавања људи и имовине, били су стална претња и реална појава.

Мећаве и снежно невреме

Почетком 2014. године због елементарних непогода изазваних снежним падавинама и ниским температурама, у северном делу Србије (Војводина) ангажовани су припадници ВС на задацима извиђања са копна и из ваздушног простора и на евакуацији ваздушним и копненим путем завејаних грађана и путника на коридору 10 дуж ауто-пута Е-75 од Новог Сада до Бачке Топле. За четири дана припадници ВС су евакуисали 332 грађанина (ваздушним путем 240 и копненим путем 92 грађанина), дотурено је око 1.000 литара чаја, подељено 600 obroка хране и уступљено 350 комада одеће и ћебади за утопљавање.

Проблеми у водоснабдевању

На задатку испомоћи у водоснабдевању Ужица, услед појаве алги у градској водоводној мрежи, од 1. јануара до 7. фебруара ангажовано је 30 припадника ВС и 13 ауто-цистерни за воду (АЦВ). Укупно је остварено 767 дневних ангажовања војника и старешина, 365 дневних ангажовања ауто-цистерни за воду и дотурено 2.552 m³ пијаће воде. Због поновне појаве алги у градској водоводној мрежи, а на основу захтева Сектора за ванредне ситуације МУП-а, ВС је од 20. јула до 23. августа поново вршила водоснабдевање угроженог становништва града Ужица, са дневним ангажовањем 20 војника и старешина и 11 ауто-цистерни за воду. Укупно је оства-

рено 713 дневних ангажовања војника и старешина, 393 дневних ангажовања ауто-цистерни за воду и дотурено 1.903 m³ воде.

На водоснабдевању насељеног места Грделица у близини Лесковца, у периоду од 31. јула до 19. августа, ангажована је једна ауто-цистерна за воду. Укупно је остварено 20 дневних ангажовања војника и старешина, 20 дневних ангажовања цистерне и дотурено је 66 m³ воде. На водоснабдевању града Сомбора, у периоду од 8. до 12. августа и од 30. до 31. децембра, ангажована је једна ауто-цистерна за воду. Укупно је остварено осам дневних ангажовања војника и старешина, осам дневних ангажовања ауто-цистерни и дотурено 27,50 m³ воде. Услед квара на водоводу, на основу захтева Штаба за ванредне ситуације у граду Крушевцу, у периоду од 8. до 14. новембра и од 17. до 20. децембра на снабдевању пијаћом водом становништва месне заједнице Рибаре, ангажована је једна ауто-цистерна за воду. Укупно је остварено 10 дневних ангажовања војника и старешина, 10 дневних ангажовања ауто-цистерне и дотурено 33 m³ воде.

Укупно, на задацима водоснабдевања остварено је 1.518 дневних ангажовања војника и старешина, 812 дневних ангажовања ауто-цистерни за воду и покретних средстава, и дотурено је 4.581 m³ воде.

На задатку ископа канала за постављање цеви привременог водовода „Сушица“ код Ужица, од 7. до 25. јануара, ангажовано је 73 војника и старешина, девет инжењеријских машина и 16 моторних возила. Укупно је остварено 732 дневна ангажовања војника и старешина и 424 дневна ангажовања инжењеријских машина, моторних возила и других покретних средстава. Ископано је 1.500 m канала за постављање водоводних цеви, рашчишћено око 17.000 m³ терена и превезено и насуто око 1.500 m³ шљунка.

Поплаве

Од средине априла до средине маја и од средине септембра до средине октобра Србију су захватиле катастрофалне поплаве у сливу река Сава, Колубара, Западна и Велика Морава и у Борском округу.⁷

⁷ Најтеже погођен поплавама био је Обреновац – 90% насеља било је потопљено, а 8.700 становника је евакуисано. Поред Обреновца налази се термоелектрана „Никола Тесла“, највећа у Србији, која даје скоро 50% електричне енергије Србији. Она је остала непотопљена захваљујући правовременим интервенцијама. Термоелектрана „Костолац“, која даје 11% електричне енергије Србији била је угрожена изливањем реке Млава. Два „прстена“ џакова са песком су пробијена, али вода није прешла последњу линију одбране. Центри Параћина, Петровца на Млави, Свилајнца и Смедеревске Паланке били су поплавлени. У Крупњу је бујица уништила десетине кућа, а објекти су стално угрожавани клизиштима. Поплавни талас на Сави код Шапца достигао је 6,6 m, што је највиши ниво реке у граду од када се води евиденција. До 16. маја 7.618 људи било је евакуисано, 20 је повређено, док су три лица изгубила живот. У Срему су евакуисани мештани села Јамена, Моровић и Вишњићево. Поплаве ових размера нису стогодишње, већ хиљадугодишње, тј. дешавају се једном у хиљаду година. Током мајских поплава погинуло је 57 људи, од којих су 23 особе утопљене. Током поплава евакуисано је 31.879 грађана и смештено у 136 прихватних центара (изјавио Александар Николић, државни секретар МУП-а, дневни лист „Данас“, 9. јули 2014. године).

Мајске поплаве

Војска Србије се ангажовала на задацима заштите, спасавања и отклањања последица. Капацитети ВС ангажовани су на подручју 12 управних округа (Моравички, Колубарски, Град Београд, Подунавски, Мачвански, Расински, Златиборски, Рашки, Браничевски, Поморавски, Топлички и Нишавски) у 39 општина на 50 локација. Дневно је било ангажовано преко 2.500 припадника ВС и 185 већих средстава (инжињеријске машине, хеликоптери, чамци, амфибије, моторна возила). Снаге РВ и ПВО, извеле су 553 лета ваздухопловима са око 200 часова налета.

Помоћ цивилним властима током поплава у првој фази пружена је реализацијом следећих задатака: евакуација становништва, прихват и збрињавање угрожених лица, водоснабдевање, дотур хране и интендантских средстава, инжињеријски радови на изградњи и ојачавању насипа и путева, постављање мосних места прелаза, биолошка деконтаминација, ветеринарски надзор, санација клизишта, испумпавање воде, војно-полицијски послови, санитетско збрињавање и координација спасилачких тимова страних оружаних снага.

Након тога, у периоду од 22. до 25. маја, извршавајући задатке из прве фазе, тежиште ангажовања било је на биолошкој деконтаминацији, ветеринарском надзору и санацији клизишта. Помоћ цивилним властима од 26. маја до 16. јуна пружена је кроз: асанацију терена, инжињеријске радове, снабдевање становништва водом, обезбеђење смештаја угроженим лицима и санитетско збрињавање. Поред наведених задатака, после 16. јуна ВС је ангажована на инжињеријским радовима (постављање привремених тешких мостова ТММ-3 у Бајиној Башти, Крушевцу, Краљеви, Крупњу, Ражњу, Обреновцу, Малом Зворнику, постављање понтонског моста ПМ М71 код Лознице и поправка путних комуникација у Љубовији и Бајиној Башти).

1) Евакуација становништва

Војска Србије је евакуисала 10.305 становника, 6.863 копненим и 3.442 ваздушним путем. У евакуацији становника ангажовано је 10 хеликоптера, 3 амфибије, 41 чамац, 47 моторних возила. Највећи број становника евакуисан је из Обреновца. Највише дневно напрезање ангажованих војника и старешина било је 17. маја, када је евакуисано преко 5.000 грађана.

2) Прихват и збрињавање угрожених лица

Евакуисана лица смештена су у војним објектима од 17. до 21. маја, где је збринато око 2.500 лица. Највише лица (1.782) прихваћено је у касарни „Народни херој Милан Тепић” у Јакову, прва три дана. У касарни „Бора Марковић” у Обреновцу настављен је прихват евакуисаних лица (484). Дневно је у војне објекте смештано 621 лице. Мерама Владе Србије број евакуисаних лица у војним објектима се смањивао, тако да је крајем године у два објекта било привремено смештено 211 лица (12 у Дому војске у Свилајнцу и 199 у касарни „Бора Марковић” у Обреновцу).

3) Водоснабдевање

На дотуру пијаће воде ангажована је 31 ауто-цистерна за воду (АЦВ). Водоснабдевање је вршено на територији 14 општина (Прокупље, Дољевац, Варварин, Ражањ, Ђићевац, Крушевац, Петровац на Млави, Свилајнац, Смедеревска Палан-

ка, Лазаревац, Уб, Обреновац, Шабац, Краљево). Укупно је остварено 556 дневних ангажовања цистерни и испоручено 2.665 m³ воде. Максимално дневно напрезање АЦВ било је 22. маја (31 АЦВ).

4) Дотур хране и интендантских средстава

Дотур хране, воде, санитетског материјала, одеће, горива и интендантских средстава за потребе становништва на угроженим подручјима вршен је копненим и ваздушним путем. За потребе штабова за ванредне ситуације дотурено је 17,3 t хране, 480 t воде и 20 kg лекова и санитетског материјала. Максимално дневно напрезање било је 19. маја ангажовањем четири хеликоптера и 12 моторних возила. За угрожено становништво припремљено је 6.708 оброка хране (услужно кување) од намирница које су обезбедили Црвени крст и општински штабови за ванредне ситуације.

Штабовима за отклањање последица катастрофа и елементарних непогода издати су: инжињеријски алат (220 лопата, 1.775 ашова и 132 весла), интендантска средства (1.080 кревета, 1.183 душека, 4.727 ћебади, 1.244 вреће за спавање и 63 шатора), техничка средства: 12 електро агрегата и других средстава, 10 заштитних маски М2Ф и 10 пари заштитних рукавица.

5) Инжињеријски радови

Постављено је 13 тешких механизованих мостова у селима: Нови Брачин – општина Ражањ, Кула – општина Мало Црниће, Годачица, Раваница и Богutowaц – општина Краљево, месна заједница Велика Река, на Боринској реци у Доњој Борини – општина Мали Зворник, Рогачица – општина Бајина Башта, месна заједница Барич – општина Обреновац и на реци Кржава у селу Кржава, на Рибарској реци – општина Крушевац.⁸ Извођени су инжињеријски радови на поправци пута у Малом Зворнику, Крупњу, Љубовији, Бајиној Башти и Мајданпеку, у Косјерићу и Бајиној Башти вршена је санација клизишта. Уређење и ојачавање бедема и насипа извршено је у Шапцу, Сремској Митровици, Обреновцу, Костолцу и Београду. Напуњено је око 142.000 џакова са песком и израђено око 15.775 m насипа. Тежиште у изради насипа било је у Шапцу.

На задацима прикупљања и уклањања муља, шута и отпада у Обреновцу је ангажовано 1.017 војника и старешина, 21 самоистоваривач и 12 инжињеријских машина. Укупно је уклоњено 23.141 t муља, шута и отпада, док је на задатку рашчишћавања и припреме простора за изградњу нових стамбених објеката ангажовано 67 војника и старешина и 38 покретних средстава (20 инжињеријских машина и 16 самоистоваривача). У периоду од 23. маја до 16. августа две инжињеријске радне групе ВС са 12 инжињеријских машина извеле су радове на отклањању последица од обилних падавина на територији општине Мали Зворник (поправка шумског пута 7.000 m, пробијање и израда новог пута 3.800 m).⁹

⁸ После постављања мостова ТММ, локалне самоуправе угрожених општина имале су одређене обавезе, регулисане уговором са ВС (постављање дрвеног патоса и сл. ...). Недовољну одговорност испољиле су локалне самоуправе Бајна Башта и Ражањ. Обавезе у вези с коришћењем и одржавањем мостова најозбиљније је схватила локална самоуправа општине Трговиште (ТММ постављен почетком 2015. године у селу Козји Дол).

⁹ Представници локалне самоуправе Мали Зворник, у односу на остале локалне самоуправе, предњачили су у сарадњи са јединицама ВС које су биле ангажоване током отклањања последица катастрофа и елементарних непогода. Помогли су и обезбедили резервне делове, гориво и мазиво за инжињеријске машине. Сарадња са ВС настављена је и после дезангажовања јединица ВС на угроженом подручју.

6) Биолошка деконтаминација

На биолошкој деконтаминацији терена ангажована је АБХО јединица Војске Србије. Заједно са заводима за јавно здравље и специјализованим предузећима вршили су дезинфекцију у: Лазаревцу, Убу, Обреновцу, Лозници, Смедеревској Паланци, Трстенику, Параћину, Сталаћу и Свилајнцу. Тежиште ангажовања било је у Обреновцу. Укупно је ангажовано 85 војника и старешина са 26 цистерни и 24 моторна возила. Деконтaминирaно је 1.217 објеката и 2.318.110 m² земљишта и путева.

7) Ветеринарски надзор

На пословима ветеринарског надзора ангажоване су две ветеринарске екипе са четири теренска моторна возила на територији општина Уб и Обреновац. Прикупљено је 527 живих животиња, 55 t угунутих животиња и око 10 t неисправних намирница животињског порекла.

8) Санација клизишта и испумпавање воде

У периоду од 9. јуна до 19. августа изведени су инжењеријски радови на: санацији 14 одрона и 23 клизишта у општини Крупањ где је извезено 18.150 m³, чишћењу дворишта по локацијама (сакупљање шута, утовар и транспорт материјала) 17.200 m³, уградњи материјала на локацијама са којих су бујичне воде однеле материјал (17.200 m³), уређењу речног корита (1.200 m), пробијању деонице пута од 600 m и поправци пута (20 km).¹⁰

Ради постављања платформе пумпе за воду у рударском басену „Колубара“, ВС је ангажовала 99 пловних чланака комплета ПММ-71, четири моторна возила ФАП 2026 АВГ, три реморкера РПП М-88, два алуминијумска чамца са три ванбродска мотора. Испумпавање воде вршено је у Шапцу, Обреновцу, Свилајнцу, Јагодини, Смедеревској Паланци, Убу и Трстенику. Испумпано је 42.277 m³ воде. Војници и старешине били су ангажовани 72 дана, а 7. јуна радило је 10 пумпи, што је представљало максималну дневну употребу.

9) Војнополицијски послови

Припадници Војне полиције пружали су помоћ припадницима МУП-а на одржавању јавног реда и мира, регулисању и контроли саобраћаја и обезбеђењу штићених личности у току њиховог обиласка угрожених подручја и ангажовања припадника ВС. На овим пословима остварено је 16 дневних ангажовања припадника Војне полиције, а тежиште ангажовања било је у Обреновцу.

10) Санитетско збрињавање

Ради санитарског збрињавања и превентивне заштите становништва у Обреновцу су формиране две лаке пољске болнице. Укупно је прегледано 1.100 грађана.

¹⁰ Грађани Крупања имали су и нереалне захтеве. Тражили су хитно упућивање инжењеријске машине ради уклањања земљаних наноса са пута, а испоставило се да је било 1 до 2 m³ земље, која се могла уклонити лопатама. Начелник Управе за оперативне послове Генералштаба ВС генерал-мајор Војин Ч. Јондић са сарадницима обишао је локације угрожених подручја за које су локалне самоуправе затражиле помоћ Војске Србије.

11) Координација ангажовања тимова страних оружаних снага

Извршен је прихват, подршка и усмеравање спасилачких тимова из ОС Црне Горе и Македоније, као и навођење спасилачке авијације из Белорусије, Словеније, Аустрије и ЕУЛЕКС-а. Спасилачки тимови из Македоније и Црне Горе били су ангажовани у Обреновцу (91 лице). Извршени су прихват и пратња хуманитарне помоћи из Словеније (пет конвоја са укупно 22 моторна возила).

Септембарске поплаве

Од средине септембра до средине октобра на санирању последица поплава у Борском округу (општине Мајданпек и Кладово) ангажовани су припадници ВС на три локације (Бољетин, Казански Поток и Текија). Дневно је ангажовано 500 војника и старшина са 30 инжињеријских машина и 41 моторним возилом. Тежиште ангажовања било је на: рашчишћавању терена, избацивању камења, шута и земљаних наноса из дворишта и кућа, чишћењу и продубљивању речног корита, насипању и уређењу речног бедема, поправци путева и чишћењу улица.

У општини Кладово, месна заједница Текија, у периоду од 18. септембра до 15. октобра,¹¹ ангажовањем 23 инжињеријске машине и 38 моторних возила: очишћено је 50 домаћинстава од земље и шута, порушено је шест објеката, очишћено 1.200 m пута и улица, машински и ручно избачено из кућа и дворишта – земље и шута око 17.000 m³, машински обрађено земље и шута око 18.000 m³, дотурено је 102.000 m³ воде за водоснабдевање становника, превезено око 13.500 m³ материјала, израђен ископ за потребе Рударско-топионичарског басена „Бор” 90 m³, пренесено готовог бетона зауставне бране 50 m³ и поравнат спортски терен (650 m³).

У општини Мајданпек, у селима Казански Поток и Бољетин, у периоду од 1. септембра до 3. октобра, ангажовањем седам инжињеријских машина и три моторна возила: извршено је пробијање трасе пута уз насипање пута у дужини 1.219 m са 1.400 m³ материјала, очишћено је и продубљено речно корито у дужини од 2.700 m, урађен речни бедем у дужини од 2.700 m, очишћено 36 кућа и дворишта, извезено шута и смећа око 1.500 m³ и извршена поправка путних комуникација (1.200 m).¹²

Од 25. октобра до 7. новембра, на задацима биолошке деконтаминације – дезинфекције и инжињеријског уређења у селу Грабовица у општини Кладово, ангажоване су снаге и средства АБХО јединице ојачане инжињеријском машином. Извршена је деконтаминација 26 кућа и дворишта, и земљишне површине 1.367 a, избачено је из кућа и дворишта 270 m³ шута, поправљено 430 m пута и насипано 250 m³ песка за насип.

Санитетска екипа ВС прегледала је 171 лице (добили су терапију) на угроженим локацијама у општинама Кладово и Мајданпек.

¹¹ Ангажовање је трајало до 3. октобра. Од тада, до 15. октобра, остала је инжињеријска група са три инжињеријске машине.

¹² Локална самоуправа општине Мајданпек обезбедила је исхрану и смештај за ангажоване јединице ВС, као и локална самоуправа општине Кладово. Поред инжињеријских, инжињерци су извршавали и друге задатке. Због изненадних бујичних поплава, 15. септембра у селу Бољетин, у основној школи су остала два учитеља и четири ђака. Инжињеријска група којом је командовао капетан Срећко Виденовић, користећи обилазне правце, храбро и присебно, стигла је до школе и спасила учитеље и ученике.

Екстремно ниске температуре и снежно невреме

Почетком децембра део Зајечарског и Нишавског округа захватила је елементарна непогода изазвана екстремно ниским температурама и снежним невременом. Од 9. до 18. децембра на задацима отклањања последица елементарних непогода у општинама Књажевац и Сврљиг из ВС је ангажовано 250 војника и старешина са 34 моторна возила и једном инжињеријском машином, на задацима: рашчишћавања слоњених грана и дрвећа моторним тестерама у појасу испод далековода, копању рупа за стубове високог напона и подизању стубова за пренос електричне енергије на неприступачном терену, припреми терена и трасирању пута за постављање стубова, пружању помоћи радницима Електродистрибуције Србије у развлачењу кабла за електричну енергију и постављању стубова за струјне водове, рашчишћавању снега на путевима, чишћењу леда између електричних стубова и скидању леденица са каблова електричне мреже, медицинском збрињавању становништва и испомоћи јавном предузећу „Емисиона техника Србије“ на објекту Тупижница.¹³

Ангажовање Војске Србије у ванредним ситуацијама 2014. године

Природну непогуду тешко је предвидети и спречити, али организованом и правовременом реакцијом субјеката система заштите и спасавања могу се умањити последице катастрофе. Сврха постојања ВС и њена основна мисија јесте одбрана земље од оружаног угрожавања споља, али и извршавање осталих мисија, као што је трећа мисија – подршка цивилним властима у супротстављању претњама безбедности. У том смислу, израђени планови омогућили су да се по добијању сигнала о катастрофи и елементарној непогоди задејствују тимови за планирање ангажовања јединица ВС у случају катастрофа и елементарних непогода, што је омогућило праћење ситуације и предузимање превентивних радњи ради процене потребних снага за ангажовање и остваривање контаката на локалном нивоу са представницима штабова за ванредне ситуације.

Веома битним показала се одлука о одређивању команданата који ће командовати и руководити штабовима за ванредне ситуације у отклањању последица катастрофа и елементарних непогода.

Улога команданта

Најважнија личност у целокупном процесу отклањања последица катастрофа и елементарних непогода, како искуства показују, јесте командант. Он треба да поседује организаторске способности и буде стручан, частан, смирен и истовремено енергичан, да има јак карактер и искуство.

¹³ Преко 20 села у општинама Књажевац, Сврљиг и Бољевац остало је без струје. Због великих наслага леда биле су покидане жице и поломљени стубови далековода. Министар енергетике и рударства Александар Антић, у пратњи Дарка Булатовића, директора Електродистрибуције Србије – Југоисток, обишао је угрожена подручја и сагледао размере природне непогоде, предузевши мере на отклањању последица снежног невремена и заштити ангажованих људи.

Без обзира на то да ли се ради о команданту „цивилу” или војном или полицијском команданту (официр ВС или старешина МУП-а), одмах по настајању катастрофе или елементарне непогоде доношење командантових одлука зависи од право-времено квалитетних информација и реалне анализе ситуације. Командант треба да окупи – формира штаб који не треба да буде гломазан, већ мањи, састављен од специјалиста – стручњака који су непосредни сарадници – његови помоћници. Донесене одлуке не смеју бити двосмислене, већ јасне и практично спроводљиве. Команданти треба да имају надлежности пропорционалне нивоу одговорности.

Командант мора бити психофизички јака личност, спреман и стрпљив да прими реалне и нереалне захтеве мештана угроженог подручја. Када се догоде катастрофе и елементарне непогоде, због психичких траума, губитка најближих, оштећења и уништења материјалних добара, унесрећени људи љути су на државу и њене институције, политичаре, команданта, али истовремено жељни контакта са њима због решавања проблема. Могућност неповерења и свађе са државним органима ангажованим у ванредним ситуацијама постоји током целе акције.

У тако тешким ситуацијама поверење у државу враћају државне институције које се ангажују на отклањању последица катастрофа и елементарних непогода, а посебно командант. Он „диригује оркестром и води коло”, улива или не улива поверење код мештана угроженог подручја. Након што је формирао и организовао рад штаба, неопходно је да са стручном екипом изврши извиђање угроженог подручја, због хитности решавања проблема, ради процене ситуације и сагледавања реалног стања на терену, како би људство и техника били адекватно употребљени. Ако се ради о већој површини угроженог подручја, командант треба да организује једновремено извиђање више стручних група на више различитих праваца. Треба добро проценити да ли да се примени извиђање из ваздушног простора или са копна. Код катастрофа и елементарних непогода већих размера треба обезбедити извиђање из ваздушног простора. Извиђање је пожељно поновити више пута. Оно је веома значајно за припрему елемената у доношењу наредних одлука о постепеном нарастању или умањењу ангажованих снага и средстава и реализује се до краја акције отклањања последица катастрофа и елементарних непогода.

Командант прописује распоред радног времена (почетак и завршетак рада, паузе, извиђања и издавање додатних задатака, евентуално кориговање одлуке), методологију рада штаба (издавање задатака за почетак рада ујутру, свакодневна вечерња анализа рада и реферисање потчињених команданата, командира и командантових помоћника из његовог штаба) и правила понашања на угроженом подручју (у почетним ситуацијама зависно од обима и карактеристика катастрофе и елементарне непогоде, на посебним местима угроженог подручја за одређени период уводи се „полицијски час” и забрана продаје и употребе алкохола).

Потпуне и свеобухватне припреме људства и технике за извршење задатака гаранција су успеха. Командант мора обезбедити да припреме буду квалитетне и да се током ангажовања примењују мере безбедности и заштите ангажованог људства. Дешавало се да из претеране жеље да помогну унесрећенима, ангажовани људи на спасавању људи и материјалних добара доводе себе у животну опасност. Командант треба да има осећај када и како код ангажованог људства „спустити лопту” и тзв. прикривену комбинацију страха од сложеног задатка и велике жеље

(еуфорија) помоћи угроженима, смиривањем страсти код ангажованог људства и реалном проценом, спречити и контролисати евентуалне опасности по животе људи који спасавају угрожене људе.

Командантов штаб за отклањање последица катастрофа и елементарних непогода, у складу са извиђањем и проценом ситуације, планира ангажовање снага и средстава, имајући на уму предвиђање које претходи планирању. Пожељно је да командант стално унапред размишља – предвиђа шта ће се десити на терену после донесених одлука, реализујући планиране задатке, али имајући у резерви или на мање угроженом подручју снаге и средства која ће ангажовати по посебном захтеву угрожених мештана који су реални.

Неопходно је да се представник штаба или командант (пожељно је да буде командант) обрати преко средстава јавног информисања. Он мора бити припремљен и његово обраћање код угрожених грађана треба да улије сигурност и поверење у надлежне државне органе. Командантов ауторитет и ауторитет његовог штаба, код угрожених становника и ангажованог људства, одржава се и увећава доследним, стручним и поштенним радом на терену. Он и његови сарадници не треба да буду „обични административци који ће само попуњавати податке полупразних образаца и редовно извештавати претпостављеног” (Окружни штабови и Републички штаб за отклањање последица катастрофа и елементарних непогода, претпостављене војне или полицијске команде).

Да би успешно завршили започети посао, одржали и подигли морал код ангажованог људства и унесрећених људи, командант и већи део штаба свакодневно треба да буду на терену, уочавајући проблеме на лицу места и по потреби допуњавају раније одлуке. Када обилази угрожено подручје командант (ако је војни или полицијски) треба да поведе председника општине, чије присуство утиче на мештане који га познају, како би се правовремено реаговало у решавању проблема локалног карактера који се обично не решавају одмах (канализација и други комунални проблеми). Понекад присуство председника општине, поред команданта из ВС или МУП-а, може бити негативно за команданта, због неповерења локалног становништва према председнику општине или локалног „страначког препуцавања”.

Пре упућивања јединица на ванредни задатак, командант треба да обезбеди што више информација и омогући реализацију извиђања терена, на основу чега ће припремити реалан број људи и технике. Он треба да уважи све захтеве грађана, стално процењујући шта су реални, а шта нереални захтеви. Није пожељно реаговати одмах већ треба сагледати проблем, а затим одлучити кога и како ангажовати у решавању проблема.

Ако штабом командује војни или полицијски старешина командант мора имати стрпљење и саслушати захтеве цивила (председници општина, директори и остали руководиоци и грађани), али људе и технику не ангажовати, док претходно официр специјалиста за тражену област не изврши извиђање терена. Командант стално треба да има на уму да су он и чланови његовог штаба на терену зато да би обезбедили личну имовину угрожених грађана и помогли унесрећеним људима којима много значи да командант и његови сарадници решавају њихове проблеме, укључујући и разговор.

Командант мора да обезбеди да се дезангажовање снага врши постепено уз записничку предају коришћених капацитета (коришћена струја, вода, грејање и слично) због отклањања могућих злоупотреба.

После отклањања последица катастрофа и елементарних непогода заборавља се ангажовање припадника МУП-а и ВС, памте га унесрећени људи, али друштво и држава, због свакодневних обавеза и проблема, недовољно. Морална обавеза команданта јесте да свима којима је командовао „каже хвала” и да најспособнији, најхрабрији и најзаслужнији буду награђени и преко средстава јавног информисања истакнути позитивни примери који ће младима и свим грађанима Србије бити подстицај за остваривање врхунских стручних и моралних вредности у животу.

Позитивна искуства из ангажовања Војске Србије

Предузимањем мера заштите људи током ангажовања у подручјима захваћеним поплавама, ВС је стекла драгоцену искуства која су примењивана при сваком наредном ангажовању.

а) Ради израде реалних процена потребно је редовно извештавање о стању елементарних непогода и обиму захвата простора и материјалних добара. Како су јединице ВС територијално размештене на простору Србије, редовно извештавање о уоченим појавама и догађајима на терену допринело је бољем процењивању ситуације и благовременој припреми одговарајућих снага за ангажовање. Правовремене процене допринеле су да реакција команди и јединица буде правовремена и са одговарајућим снагама.¹⁴

б) Иако су задаци на отклањању последица катастрофа и елементарних непогода специфични и траже другачије процедуре, ВС је применом својих процедура успела да реализује све постављене задатке. У току извођења операција, како се радило у веома сложеним условима дању и ноћу, није било ванредних догађаја. Резултатима вредним пажње доприноси чињеница да су за командовање снагама одређиване најспособније старешине које су биле претпочињене командантима општинских штабова за ванредне ситуације, али су задржали надлежност командовања и вођења јединица које су им поверене. За главнокомандујуће штабовима у отклањању последица од поплава одређивани су и виши официри ВС, чак и генерали на високим дужностима у Војсци Србије. Разлози за доношење таквих одлука били су: тренутна неорганизованост локалних самоуправа, поверење у организаторске способности официра и њихово командовање јединицама ВС и осталим субјектима спасавања становништва и материјалних добара, организованост и ефикасност команди које су они успешно организовали и водили.¹⁵

¹⁴ Сви захтеви за ангажовање ВС обједињавани су у Генералштабу ВС (Здružена оперативна команда), где су свакодневно стизали извештаји јединица ВС са угрожених подручја о дневном ангажовању са бројчаним показатељима. Заменик команданта Здružене оперативне команде био је генерал-мајор Славољуб Јанићијевић, помоћници за операције и подршку пуковници Жељко Трамошгљика и Саша Стефановић, а начелник Оперативног центра пуковник Младен Бошковић.

¹⁵ Министар одбране Братислав Гашић и начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић обишли су локације угрожених подручја где су били ангажовани припадници Војске Србије. Одређивање високих војних старешина за главнокомандујуће, а не старешина нижег – одговарајућег нивоа, уместо председника општина или градоначелника градова, који су команданти штабова за отклањање последица катастрофа и елементарних непогода, није било у складу са надлежностима старешина, али због значаја правовременог и стручног руковођења и сложене ситуације у Шапцу, за команданта штаба је одређен

в) Одмах по сазнању о настајању катастрофа и елементарних непогода, команде гарнизона ВС упућивале су официре за везу (официри за цивилно-војне односе) у општинске штабове за ванредне ситуације, преко којих су обезбеђиване квалитетне и потпуне информације о стању на терену. После одобравања да се јединице ВС ангажују, официри за везу наставили су са координацијом активности на терену и предлагали одговарајуће мере у складу са ситуацијом на терену.

г) Велики терет отклањања последица катастрофа и елементарних непогода поднео је МУП, нарочито Сектор за ванредне ситуације. Сарадња ВС са Сектором за ванредне ситуације МУП-а била је на професионалном и високом нивоу, уз међусобно уважавање и заједничко решавање новонасталих катастрофа са, такође, специјалним јединицама МУП-а.¹⁶

д) Приликом поделе хуманитарне помоћи, укључујући и друге задатке, Црвени крст Србије испољио је професионализам и веома добру сарадњу са Војском Србије. Постојала је међусобна солидарност припадника ВС на отклањању последица катастрофа и елементарних непогода, унесрећених људи и грађана Србије и региона који су упућивали хуманитарну помоћ угроженим подручјима.¹⁷

Негативна искуства

Током катастрофа и елементарних непогода, Војска Србије је, поред бројних позитивних, имала и негативна искуства на терену, која су утицала на отклањање последица катастрофа и елементарних непогода.

начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић, а његов помоћник био је командант Команде за обуку генерал-мајор Ђокица Петровић. За главнокомандујућег у Обреновцу именован је командант Копнене војске генерал потпуковник Александар Живковић, а за његовог заменика командант Жандармерије генерал-мајор Миленко Божовић. Штабом за отклањање последица поплава на територији општина Кладово и Мајданпек руководио је заменик команданта Копнене војске генерал-мајор Милосав Симиновић, а његов помоћник био је потпуковник Живко Јовановић.

¹⁶ Познат и признат стручњак за ванредне ситуације је начелник Сектора за ванредне ситуације МУП-а Предраг Марић.

¹⁷ Многи су помогли унесрећеним људима из Обреновца. Искрено су их прихватили и студенти Факултета спорта и физичког васпитања, у великој спортој сали у Београду и трудили се да им створе што боље услове за време тренутног смештаја. Студенти хероји, људи великог срца, имали су подршку свих запослених на челу са деканом факултета професором Владимиром Копривицом. Студенти које је предводио Милош Обрадовић, организовали су акцију „Настави традицију” којом су наставили хуманитарну помоћ угроженим породицама. После елементарне непогоде неколико пута у месну заједницу Текија стизали су конвоји са водом из суседне Румуније. Током отклањања последица елементарних непогода у Текији, РТБ „Бор” и ХЕ „Ђердап”, имали су добру сарадњу са Војском Србије. Општина Мајданпек уступила је општини Кладово две инжењеријске машине. Жика Болботиновић из Текије код Кладова, својим бродом спасио је мештане Текије, превозећи прво мештане, а затим своју породицу. Он је један од хероја Србије који су током елементарних непогода показали храброст, солидарност и пожртвованост. Поред грађана Румуније, помоћ народу Србије доставили су: Русија, Словенија, Црна Гора, Јапан, Македонија, Белорусија, Мађарска, САД, Француска, Израел, Уједињени Арапски Емирати и Туркменистан.

Негативна искуства употребе Војске Србије

У ангажовању ВС уочен је један број проблема који је отежавао извршавање задатака на отклањању последица катастрофа и елементарних непогода.

а) Општински штабови за ванредне ситуације тражили су помоћ од ВС, а претходно нису извршили процену и закључили да неке последице могу отклонити сопственим капацитетима. Због брзине реаговања није спроведен процес доношења одлуке на нивоу команди и јединица ВС, што је имало за последицу да се ангажују веће или мање снаге него што је било потребно. Неоспособљеност појединих општинских органа за руковођење у ванредној ситуацији отежало је организацију рада ангажованих снага Војске Србије.

б) Углавном, општински штабови за ванредне ситуације тражили су да се у отклањању последица катастрофа и елементарних непогода ВС ангажује прва, а де-зангажује последња. Међутим, законом о ванредним ситуацијама (члан 12) регулисано је обрнуто.¹⁸

в) Војска Србије трошила је ресурсе средстава намењених за реализацију задатака прве мисије (одбрана од оружаног угрожавања споља), што може умањити достигнути ниво оперативних способности команди и јединица. Дотрајали ресурси (чести кварови и недостатак резервних делова) и ограничени капацитети за превозе инжењеријских машина са једних на друге локације отежавали су правременост реаговања.

г) Командовање ангажованим снагама реализовано је из више центара, што је понекад доводило у забуну непосредне извршиоце на терену. Командовање је спровођено линијом командовања и линијом оперативног дежурства, што је имало за последицу повремене контрадикторности у одлучивању.

д) Нарастање снага није увек вршено постепено, већ су у приправност стављане расположиве снаге.

ђ) Више су коришћени гумени него метални чамци Војске Србије. У складу са могућностима, повољније је користити металне чамце, јер су безбеднији од гумених који могу да се оштете од месних објеката као што су саобраћајни знаци или оштри шилџици на оградама дворишта.

е) Средства којима су располагале јединице ВС нису била у довољној мери адекватна (спасовање људи ваздушним путем било би много ефикасније, брже и безбедније када би хеликоптери ХТ 40 имали чекрке; верачка опрема за спасавање коришћена је уз повећан ризик по припаднике јединице и евакуисана лица), лична опрема за реализацију задатака спасавања људи није била одговарајућа (штитници за зглобове, наочаре, рукавице, прслуци за спасавање и недостатак одела од неопрена за рад у хладној води), није било довољно чамаца, као ни одговарајућих ванбродских мотора (мотори ТОМОС Т18 немају довољну снагу за савлађивање бујичних токова).

ж) Због сталног ангажовања на превозењу угроженог људства и лоших временских услова људство је понекад радило у влажној одећи.

¹⁸ Разлог захтева општинских штабова да се ВС ангажује прва, а да напусти угрожено подручје последица, јесте поверење у способност ВС и њен професионализам.

з) Материјална формација ангажованих јединица није у потпуности одговарајућа за извршење задатака треће мисије Војске Србије.

и) Било је ангажовања дела не наменских јединица и необучених припадника јединице (војници непливачи).

ј) Неусклађеност дела војностручне обуке са потребама ангажовања у ванредним ситуацијама и необученост дела људства за рад на води, бујичним водама и рекама.

к) Сарадња са цивилним структурама је постојала, али је координација повремено била недовољна.

л) Презасићеност система извештавања са мање битним информацијама.

љ) Процедуре употребе снага и средстава повремено су биле компликоване. Понекад је постојала централизација командовања; нижи нивои командовања нису били увек у могућности да реагују правовремено.

м) Спасилачке екипе из иностранства изгубиле су неколико сати рада и нису благовремено употребљене (имају модерну опрему која се не употребљава јер их нико не ангажује и чекају испред хотела), због слабе организације рада надлежних штабова за отклањање последица катастрофа и елементарних непогода.

н) Због мањег дела необученог људства дешавало се да спасиоци постају жртве, јер нису имали одговарајућу опрему, а желели су да помогну унесрећенима.

њ) Нормативна и доктринарна документа нису била у потпуности уређена. На седницама штабова за ванредне ситуације снаге ВС разматрале су се равноправно са другим снагама заштите и спасавања, и често употребљавале, иако је на територији постојала могућност ангажовања и других субјеката у систему заштите и спасавања.¹⁹

Негативна искуства на терену која су утицала на ангажовање Војске Србије

У току ангажовања на санацији последица катастрофа и елементарних непогода, уочене су и слабости ван састава ВС, које су директно или индиректно утицале на ангажовање снага Војске Србије.

а) На почетку ванредних ситуација било је и непромишљених одлука неких локалних самоуправа због почетног несналажења и неспособности њених руковођаца за брзо прилагођавање неочекиваној новонасталој ситуацији. Ванредне ситуације се дешавају на локалу, што значи да је предузимање мера заштите људи и

¹⁹ Чланом 12. Закона о ванредним ситуацијама дефинисано је „У условима када друге снаге и средства система заштите и спасавања нису довољни за заштиту и спасавање људи, материјалних и културних доbara и животне средине од катастрофа, изазваних утицајем елементарних непогода и других несрећа, на захтев Министарства-организационе јединице надлежне за ванредне ситуације, Министарство одбране обезбеђује учешће организационих делова Министарства одбране, команди, јединица и установа Војске Србије за пружање помоћи у заштити и спасавању, у складу са законом”. Доктрином ВС у глави IV члан 2 „Употреба ВС за време ванредног стања” дефинисано је да се „Употреба ВС у условима ванредног стања регулише законом, а усклађена је са Планом мобилизације Војске Србије, Планом употребе Војске Србије и одлукама председника Републике” што није у складу са Законом о ванредним ситуацијама.

материјалних добара на локалном нивоу најзначајније. У почетном периоду општински штабови за ванредне ситуације нису били припремљени за брзо реаговање на новонасталу ситуацију, јер нису имали адекватне планове за одговор на кризне ситуације и људске и материјалне ресурсе који би били ангажовани на решавању одређених проблема. Углавном су очекивали да решење почетних и наредних проблема предложи официр ВС који је присуствовао састанцима општинских – градских штабова за ванредне ситуације.

б) Републичка новчана средства намењена за заштиту од елементарних непогода локалне самоуправе нису користиле наменски. Новчана средства за чишћење канала и израду насипа нису трошена за наведену намену, него за изградњу вртића непосредно пре општинских избора.

в) Споро се реаговало на највишем нивоу, комуникација локалних самоуправа са надлежним министарствима била је недовољна, а проток информација спор.

г) Ширене су гласине о броју погинулих („Влада крије број погинулих”).

д) Систем осматрања, раног упозоравања, обавештавања и узбуњивања у општинама, градовима и окрузима није био довољно активан

ђ) Нису била одређена места завршетка асанације терена (неодређене локације за угинуле животиње).

е) Ангажовани су: Министарство за ванредне ситуације, МУП, Министарство одбране, Министарство за грађевинарство и урбанизам и Републичка дирекција за воде, а касније су се укључила, или делимично укључила, министарства: пољопривреде, здравља и правде. Приликом отклањања последица катастрофа и елементарних непогода долазило је до: недисциплине и непоштовања наређења да се изврши евакуација, могућности да дође до заразе људи и животиња, незаштићености банака, активирања криминалних група које су крале новац и ствари, неорганизованости и злоупотребе када се делила хуманитарна помоћ. Због ових и других проблема било је неопходно правовремено ангажовати већину министарстава Владе Србије.²⁰

и) Део руководства локалних самоуправа није био на одговарајућем нивоу одговорности током отклањања последица.

ј) Примећена је неорганизованост локалних самоуправа и мештана (војници, полицајци и жандарми чистили су улице од муља, шута и отпада, а на 150 m од њих мештани су седели у угоститељским објектима).

к) Део општинских штабова настојао је да ангажује ВС за превоз људи и чишћење терена, не користећи сопствене расположиве капацитете.

л) Неки општински штабови за ванредне ситуације нису поштовали наређења о исељавању становника (становници нису желели да се иселе из својих кућа и стана који су проглашени небезбедним).

²⁰ Председник Србије Томислав Николић правовремено је донео одлуку о употреби ВС и обишао део угрожених подручја. Претходних година председник Србије, председник Владе и Влада помагали су локалне самоуправе угрожених подручја, али 2014. године та помоћ је била продуктивнија, због њиховог присуства на терену. Председник Владе Србије Александар Вучић обишао је угрожена подручја, већина министара (Велимир Илић, Братислав Гашић, Небојша Стефановић, Снежана Богосављевић Бошковић, Зоран Лончар, Зорана Михајловић, Никола Селаковић, Расим Љајић) била је на терену и постепено „активирала” своја министарства. Министар спољних послова Ивица Дачић је дипломатском активношћу допринео да земље у окружењу помогну угроженом становништву.

љ) Логистичка подршка ангажованих јединица ВС била је комбинована сопственим капацитетима (главно језгро) и капацитетима локалних самоуправа. Осиромашене локалне самоуправе тешко су успевале да обезбеде резервне делове и пнеуматике за ангажована средства. Погонско гориво је делимично обезбеђивано из локалних самоуправа, а исхрана и смештај људства били су на задовољавајућем нивоу.²¹

м) Није развијена свест грађана и руководиоца о њиховом ангажовању током ванредних ситуација.

Значај ангажовања снага у ванредним ситуацијама

На основу научених лекција из наведених операција, евидентно је да нису израђени планови одговора на кризе, иако је то дефинисано законом о ванредним ситуацијама, у којима би се дефинисале снаге и средства за одговор на кризу. У општинским штабовима за ванредне ситуације не постоје јасни прегледи капацитета: објекта за смештај евакуисаних лица и средстава за евакуацију, као и средстава за снабдевање на територији надлежне локалне самоуправе. У неким општинским штабовима постоје, али су делимично урађени и практично непроверени.²²

Искуства показују да ВС може одговорити на изазове катастрофа и елементарних непогода, али је неопходно уложити средства за опремање јединица противпожарним средствима, докомплетирати чамце са прописаном опремом и инжињеријске машине са ланцима за снег. Потребна су већа новчана средства за куповину акумулатора, пнеуматика и поправку инжињеријских машина и вучних возова за превоз инжињеријских машина. Због евентуалних будућих катастрофа и елементарних непогода неопходно је купити инжињеријске машине новије генерације, јер су садашње старе и истрошене.

Поред значајних капацитета које поседује Руско-српски хуманитарни центар у Нишу, он није био довољно укључен у израду планова превенција и отклањања последица, катастрофа и елементарних непогода.²³

²¹ У општини Обреновац у решавању свакодневних логистичких проблема ангажованих јединица ВС локална самоуправа није показала очекивану сарадњу ради заједничког интереса ВС и локалне самоуправе. Гориво из донација које је у Обреновцу танкирано у војна моторна возила било је изразито лошег квалитета и проузроковало је неисправности на моторним возилима.

²² Да су постојали ажурни Планови заштите и спасавања у ванредним ситуацијама локалних самоуправа и да су практичне припреме реализоване, део капацитета ВС не би био коришћен (евакуација људи, смештај и исхрана).

²³ Руководилац Руско-српског хуманитарног центра је Виктор Викторович Сафјанов, који је био Начелник Главне управе Министарства за ванредне ситуације Руске Федерације за град Санкт Петербург. Руско-српски хуманитарни центар формиран је на основу Споразума од 20. октобра 2009. године између Владе Руске Федерације и Владе Републике Србије о сарадњи у области хуманитарног реаговања у ванредним ситуацијама, спречавања елементарних непогода и технолошких хаварија и уклањања њихових последица. Центар је званично отворен 25. априла 2012. године. Задаци Центра су: предузимање мера за припрему спречавања и уклањања последица ванредних ситуација; пружање хуманитарне помоћи становништву погођеном ванредним ситуацијама; реализација програма и пројеката о хуманитарном деминирању; пружање помоћи Србији и осталим земљама у региону у гашењу пожара уз помоћ авијације; обука, доквалификација и тренинг специјалиста у области спречавања и уклањања последица ванредних ситуација; демонстрирање и испитивање савремених ватрогасно-спасилачких и других средстава и технологија, размена искустава и информација у складу са задацима Центра; испуњавање других задатака који нису у супротности са циљевима формирања Центра.

Нису сагледана сва искустава из досадашњих ванредних ситуација. Поред напо-ра МУП-а и напретка, тј. резултата вредних пажње, у стручности и техничкој опре-мљености у односу на ранији период, имајући у виду некадашњи значај Цивилне за-штите и њену делимичну „запостављеност”, нису обезбеђени услови за јачање ње-них капацитета, посебно у превентивном смислу и сарадњи са другим државним ор-ганима, нарочито МУП-а и ВС током свих активности у ванредним ситуацијама.

Предлози за унапређење ангажовања Војске Србије у ванредним ситуацијама

Катастрофе и елементарне непогоде су наша реалност, па је потребно да надле-жне службе буду припремљене за одговор на кризе. Превенција, превентивне актив-ности и свест руководиоца и грађана кључне су речи када су у питању катастрофе и елементарне непогоде, и често су спомињане, али не пре, него током настајања ван-редних ситуација и после отклањања последица. За правилно поступање најважније је оспособљавање и увежбавање свих субјеката система заштите и спасавања и из-рада планова којима ће се проценити могућа угрожавања и припремити адекватан одговор на катастрофе и елементарне непогоде. Најзначајније место и улогу имају локалне општинске и регионалне власти, као и друге службе (просторно планирање, урбанизам, водопривреда, шумско газдинство, инспекција, итд.) које због неспрово-ђења планова или неодговарајућих прописа доприносе настанку катастрофа.²⁴

Због хијерархије и успостављених правила дисциплине, ВС може брзо да се прилагоди и другим ситуацијама које нису предвиђене доктринарним и норматив-ним документима која уређују одбрану Србије. Како и сама може бити предмет ка-тастрофа и елементарних непогода, потребно је изграђивати способности за одго-воре на њу. Мере које држава и ВС треба да предузму, због ефикаснијег ангажова-ња у ванредним ситуацијама, могу се сврстати у неколико група: нормативно-док-тринарне, обука за поступање у ванредним ситуацијама и опремање одговарајућом опремом и поузданим средствима.

Нормативно-доктринарне мере

У погледу нормативно-доктринарних мера, ради правилног реаговања, потреб-но је преузети низ мера.

а) Анализом и дорадом нормативних докумената јасно утврдити надлежности су-бјеката система заштите и спасавања у поступању и отклањању последица катастро-фа и елементарних непогода. Поред надлежности, прописати права и одговорност за поступање у ванредним ситуацијама. Обавезати општинске органе и органе управних округа за израду процена опасности и планова којима обухватити становништво и

²⁴ Бесправна градња кућа и објеката, непоштовање дефинисаних стандарда у градњи ниских и објекта високоградње, немаран однос појединаца и група према речним коритима и каналима, као и бесправ-на сеча шума, допринели су да размере катастрофа и елементарних непогода буду веће и разорније.

све субјекте на територији општине, и предузимање мера превенција настанка, односно умањења последица катастрофа и елементарних непогода. Доношењем нормативних одредби јасно и недвосмислено обавезати јавна предузећа, привредна друштва и приватна предузећа да, у складу са захтевима општинских штабова за ванредне ситуације, морају уступити своје капацитете угроженим подручјима.

б) Општински, градски и окружни штабови за ванредне ситуације треба да имају периодичну обуку у примени законских одредби и линије командовања у ванредним ситуацијама, што обухвата и надлежности ангажовања цивилних, полицијских (Сектор за ванредне ситуације МУП-а) и војних (ВС) капацитета.²⁵

в) Поред представника локалних самоуправа, надлежних министарстава и Црвеног крста, у рад штабова за ванредне ситуације обавезно треба укључити директоре јавних предузећа (Електродистрибуција, Србија шуме, Саобраћајни институт ЦИП, Србија воде, Комунална и Водоводна предузећа, Предузећа за путеве, Путеви Србије и Коридори Србије, Национални паркови), директоре предузећа као што су РТБ „Бор”, ХЕ „Бердап” и друга слична предузећа, директоре приватних предузећа, директоре агенција за физичко техничко обезбеђење предузећа и других правних субјеката.²⁶

г) За услуге које пружа ВС, а за које је предвиђена наплата, отворити посебан konto економске класификације на које би корисници уплаћивали финансијска средства. Из тог conta вршити одржавање ангажованих средстава из фонда ВС и опремање јединица са опремом прилагођеном за извршење задатака треће мисије Војске Србије.

д) Израдити планове превенција криза за поступање јединица, команди и установа ВС у трећој мисији ВС, тј. за ангажовање на задацима помоћи становништву у отклањању последица катастрофа и елементарних непогода. Плановима предвидети праћење ситуације, формирање стручних тимова за процену ситуације, почетно ангажовање снага и начин њиховог нарастања. Командирима и командантима израдити упутства и подсетнике којима прописати шта и како радити током командовања и руковођења ангажованим снагама.

ђ) У изради Процене угрожености Србије од катастрофа и елементарних непогода и Националног плана заштите и спасавања Србије у ванредним ситуацијама укључити припаднике ВС, ради дефинисања улоге ВС и организације помоћи органима цивилне власти у ванредним ситуацијама.

е) Одмах после завршеног ангажовања организовати анализу рада на којој истаћи правилне и погрешне процене, позитивна и негативна искуства. Тежиште анализе треба да буде на уочавању учињених грешака током ангажовања, као би у даљем ангажовању биле исправљене.

²⁵ Председници општина, њих 133, присуствовали су курсу обучавања команданата штабова за ванредне ситуације у Националном тренинг-центру. Проблем њиховог оспособљавања настаје због честих кадровских промена (парламентарни, локални и страначки избори). Обуку реализују припадници Националног тренинг-центра за ванредне ситуације МУП-а чији су начелник и заменик начелника центра Александар Лазаревић и Драган Савковић.

²⁶ Неки директори су били ангажовани, а неки нису.

ж) Усагласити процедуре ангажовања на свим нивоима (унутар и између министарстава – од месних заједница према општинама, градова и округа до највиших републичких органа), са тежиштем на утврђивању редоследа поступања, усаглашавања формата извештаја и захтева, као и укључивању официра ВС на локалном нивоу у изради планова са задатком сагледавања могућих облика ангажовања јединица ВС и пружању помоћи у току израде планова општинских органа.

з) Ток информација за време катастрофа и елементарних непогода треба да буде у складу са Стандардним оперативним процедурама, што захтева и периодична увежбавања на свим нивоима где се доносе одлуке током ванредних ситуација.

и) Због пуно електронских средстава за комуникацију и брзог преноса информација, ради стварања реалне слике о размерама катастрофе и предузетим мерама, потребно је обезбедити непрекидно и објективно извештавање о стању на терену. Правовременим и добро припремљеним информисањем треба спречити ширење гласина о последицама катастрофа и елементарних непогода. У плановима превенција криза имати уговоре са приватним и друштвеним радио-телевизијама којима се оне обавезују да у случају ванредних ситуација одмах објаве контакте штабова за ванредне ситуације које грађани могу позвати ради помоћи. У ванредним ситуацијама, однос са јавним информисањем („медији“) веома је важан, јер јавност очекује информацију. Ако изостане информација, следи дезинформација. У интересу ВС, МУП-а, окружних, градских и окружних штабова јесте сарадња са „седмом силом“. Припрема и квалитетно планирање сусрета са медијима изузетно су значајни. Правовремено треба одредити и припремити овлашћеног официра ВС, старешину МУП-а и команданта штаба.

ј) Једна од мера превенције јесте образовање становништва о катастрофама и елементарним непогодама, чиме се подиже свест о опасности и мерама које сваки појединац може и мора предузети. Реализација ове мере допринела би смањењу броја људских жртава и очувању материјалних добра. образовање треба да буде формално кроз систем образовања и неформално кроз проучавање информација и анализа о катастрофама које су биле у прошлости.

Обука јединица Војске Србије

Тежиште обуке ВС јесте припрема и оспособљавање за извршење задатака прве мисије. Уочљиво је да команде и јединице ВС морају више пажње посветити и обуци за ванредне ситуације (трећа мисија). С тим у вези неопходно је спровести одређене активности.

а) Поред планираних садржаја обуке команди и јединица ВС, реализовати и садржаје обуке усмерене на реализацију задатака треће мисије Војске Србије. На стратегијском нивоу тежиште у обуци треба да буде на обуци за координацију ангажовања ВС са осталим субјектима система заштите и спасавања, посебно са Сектором за ванредне ситуације и Републичким штабом за ванредне ситуације. На оперативном нивоу, обучавати официре за рад у саставу општинских, градских и окружних штабова за ванредне ситуације, а на тактичком нивоу вршити обуку појединаца и јединица у практичним радњама и поступцима за ангажовање на задацима отклањања последица катастрофа.

б) Организовати вежбе са органима локалних самоуправа, ради унапређења организације рада и боље координације у случају катастрофа и елементарних непогода. Тежишно учествовати на вежбама општинских штабова и стручних служби на нивоу општина (ватрогасци, горска служба спасавања и слично), изводити вежбе и тренирати поступке у случају ангажовања у ванредним ситуацијама. Поред сарадње са Сектором за ванредне ситуација МУП-а, у вежбе укључити и остала ресорна министарства.

в) Извођењем симулационих вежби, по принципу извођења војних вежби у Генералштабу ВС (Центар за обуку путем симулација), изводити заједничке вежбе ангажовања припадника ВС и МУП-а у ванредним ситуацијама.

г) Поред сарадње са Сектором за ванредне ситуације МУП-а, у обуци сарађивати са војском Аустрије која је у области цивилно-војне сарадње за пружање помоћи у катастрофама и елементарним непогодама, у оквиру мисије – пружање помоћи цивилном структурама, достигла високе стандарде и постигла значајне резултате.

д) У оквиру обуке команди и јединица, најмање једном годишње реализовати обуку у теоретском и практичном поступању у отклањању последица катастрофа и елементарних непогода.

Опремање јединица Војске Србије

У складу са материјалном формацијом команди и јединица ВС, које располажу средствима и опремом за прву мисију (одбрана Републике Србије од оружаног угрожавања споља), мањи део опреме може се користити у отклањању последица катастрофа и елементарних непогода, али то није довољно за унапређење квалитета извршења задатка. Ради унапређења ове области (трећа мисија ВС) потребно је предузети одређене радње.

а) Искуства показују да ВС може одговорити на изазове катастрофа и елементарних непогода, али је неопходно уложити средства за опремање јединица противпожарним средствима, докомплетирати чамце са прописаном опремом и инжињеријске машине са ланцима за снег. Потребна су већа новчана средства за куповину акумулатора, пнеуматика и поправку инжињеријских машина и вучних возова за превоз инжињеријских машина. Због евентуално будућих катастрофа и елементарних непогода неопходно је купити инжињеријске машине новије генерације, јер су садашње старе и истрошене.

б) На нивоу гарнизона, по критеријуму припадања за јединице, прописати неопходну опрему потребну за реализацију задатака треће мисије. Део „вишка” опреме, која се чува у складиштима Централне логистичке базе, припремити, ремонтovati и по критеријуму доделити јединицама, како се за задатке треће мисије ВС не би трошили ресурси следећује опреме прве мисије.

в) Како су животи и здравље војника и старешина угрожени у току отклањања последица катастрофа и елементарних непогода, обезбедити личну опрему прилагођену условима ангажовања (гумене чизме, кишне кабанице, индустријске маске, рукавице, противпожарну опрему и другу сличну опрему).

г) Ради прикупљања реалних и правовремених података о катастрофама обезбедити мале беспилотне летелице са камерама („дрон”) чиме би се унапредило

проналажење становника захваћених катастрофама и елементарним непогодама, смањили ризици по ангажовано људство и обезбедиле неопходне информације за одлучивање о ангажовању људи и технике.

д) Опремити јединице ВС вишенаменским хеликоптерима новије генерације. Хеликоптере који се користе у гашењу пожара опремити новим ведрима за ношење воде већег капацитета (уместо садашњих 2.000 l да буде 4.000 l).

ђ) Кроз активности билатералне војне сарадње, посебно са Аустријом, сагледа-ти опремљеност војски у окружењу опремом за задатке треће мисије. У складу са могућностима опремити јединице ВС по узору на њих.

Закључак

Многе катастрофе и елементарне непогоде није могуће спречити, али је могуће знатно умањити штету и губитке које оне изазивају. Због тога, развој система праћења („мониторинг“), предвиђања и благовременог упозоравања људи на несрећу која прети постаје важан елемент државне политике земље. Многе државе су, као најзначајније питање у својим стратегијским документима, навеле реаговања државе на природне и техничко-технолошке несреће.²⁷

Иако ангажовање Војске Србије у ванредним ситуацијама није њена основна мисија, њено место и улога је да увек буде уз свој народ и све грађане Србије, посебно када су животи и имовина угрожени. Поред наведеног, припремљеност ВС за ангажовање у ванредним ситуацијама је насушна потреба праксе, јер се катастрофе и елементарне непогоде дешавају сваке године, па и више пута у једној години.

Војска Србије је успешно извршила све задатке током отклањања последица катастрофа и елементарних непогода 2014. године, помогла грађанима да сачувају животе и материјална добра, чиме је подигла традиционално висок углед у друштву. По ко зна који пут у оваквим ситуацијама показало се да „војска увек прва дође, а последња одлази са подручја погођених природним катастрофама“. Током 2014. године у отклањању последица катастрофа и елементарних непогода остварено је 47.473 дневних ангажовања војника и старешина и 27.217 дневних ангажовања покретних средстава (моторна возила, инжињеријске машине, пловна и амфибијска средства) Војске Србије. Само у мајским поплавама остварено је 37.505 дневних ангажовања војника и старешина и 24.995 ангажовања покретних средстава.²⁸

Команданти и командири, који су командовали јединицама ВС, током отклањања последица катастрофа и елементарних непогода успешно су извршили све задатке и заједно са припадницима јединица подигли углед Војске Србије. Командан-

²⁷ Драган Млађан, *Неки аспекти природне, техничко-технолошке и друштвене безбедности у савременим условима* (Међународни научни скуп – Ванредне ситуације, Зборник радова), Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стр. 355.

²⁸ Под „дневним ангажовањем“, подразумева се један војник или једно покретно средство по дану ангажовања. Поред припадника два вида ВС, Копнене војске и Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране, били су ангажовани припадници Команде за обуку и Војне академије. Без обзира на дужности и чинове, сви су пожртвовано физички радили, како би унесрећеним људима ублажили људске патње. Официри и подофицири из Генералштаба, као и војници из јединица, учествовали су у изградњи одбрамбених бедема.

ти ВС који су били главнокомандујући у општинским, градским и окружним штабовима за ванредне ситуације, били су представници ВС који су показали организаторске способности официра и указали надлежним органима на значај улоге команданта у отклањању последица катастрофа и елементарних непогода. Правилан избор команданата и квалитетно кадровање у општинским, градским и окружним штабовима, пре ванредних ситуација, веома су значајни за „Дан Д”, а обука команданата за отклањање последица катастрофа и елементарних непогода део је општих припрема за ванредне ситуације.²⁹

У извршавању задатака треће мисије – помоћ цивилним властима у супротстављању претњама безбедности, посебно у описаним природним непогодама 2014. године, стечена су драгоцене искуства, исказале су се одређене слабости и недостаци у ангажовању Војске Србије. У складу са позитивним примерима савремених оружаних снага, сва искуства треба превредновати у обим научених лекција, како је то утврђено и најновијим упутством о наученим лекцијама, које ове године ступа на снагу. Евидентно је да се за што ефикаснију припремљеност свих субјеката заштите и спасавања, а посебно за ефикаснију употребу ВС у ванредним ситуацијама, морају предузети мере, радње и поступци, како на државном, тако и на нивоу Војске Србије. Међу најзначајније мере, радње и поступке за што ефикаснију припрему ВС за ангажовање у ванредним ситуацијама спадају нормативно-правне мере, опремање ВС и обука команди и јединица ВС за такве ситуације.

Искуства која је стекла ВС у току ванредних ситуација, посебно у 2014. години, како у сопственом, тако и у ангажовању осталих субјеката система заштите и спасавања, указују на то да је могуће унапредити реаговање након настајања катастрофа и елементарних непогода. Она су бројна и „скупо плаћена”. Зато морају ући у будућу праксу, пре свега кроз измене нормативних докумената. Поред тога, мора се мењати и свест грађана о ванредним ситуацијама и неопходним превенцијама. Поред материјалних припрема, превенција подразумева и планове са јасно дефинисаним одговорностима у међусобној координацији субјеката заштите и спасавања. Само тако може се изградити стабилан и ефикасан систем за одговор на будуће катастрофе и елементарне непогоде.

Литература

[1] Лична искуства аутора из учешћа у санирању последица катастрофалне поплаве у Источној Србији 2014. године.

[2] Анализа ангажовања Војске Србије у пружању подршке цивилним властима на задацима у 2014. години (одржана у ЗОК ГШ ВС 10. децембра 2014. године).

[3] Новински чланци из дневних листова.

²⁹ Председнике општина, градоначелнике градова и начелнике управних округа треба упутити на курсеве за осposбљавање у командовању штабовима за ванредне ситуације. Пошто је законом регулисано да су председници општина уједно и команданти општинских штабова за ванредне ситуације, пракса је показала да већина њих може командовати у ванредним ситуацијама. Међутим, део председника општина, градоначелника градова и начелника управних округа не може, па за њих треба организовати додатну обуку или надлежни органи треба благовремено (раније) да одреде особе које ће командовати уместо њих.